

МОСКВАГАЙ 800 ЖЭЛЭЙ ОЙДО

Москвагай бии бололго ба хүгжэлтэ

А. ПАНКРАТОВА, СССР-эй наугануудай Академин член-корреспондент

Найман зуун жам өмнөөнөө урта тээ, 1147 оной апрелин 4-дэ, түүдэ бөлхөг соо Москва анха түрүүшмхэе дурсагдай байха юм. Манай Эхэ оройной хүгжэлтин агууеке зам Москвагай ялга хомбоотой байдаг. Москва голтой үндэр өрбө дээр, үдхэн нарыл тулза соо, хор союзник ханзынуудай: рогово-суздальска князь Юрий Долгорукийн ба новгород-северск князь Святославый — уузаалга болоһон тухай түүдэ бөлхөг хөөржэ үгдэг, Юрий Владимирович Долгорукийн баянг оло эзэлн абаад, өөрынгөө союзник байһан князь Святославта: «Намга, Москваго, хүржэе эрв, мхэр» — гэжэ халахы эльгэһэн байла.

XII зуунжэлэй өхидэ Москва болбол Суздальска княжествын хилэ дээрхи сэрэгэй багачан пункт байгаа нэн ха, энэ княжествые Юрий Долгорукий өөрынгөө эсөө Владимир Мономах гөшөөе абайһан байгаа. 1156 оной Юрий Долгорукий өөрынгөө княжеска хурунгее — энэ шилөөг өхө тосхон байгаа өһотэй, — модон шүрээ ханаар хүржэжэ гэжэ захирһын байла. Тингэжэ энэ бишпхан город хэрэн болоо нэн, тэрэ релн бүхэ шахуу гороудууд тингэжэ нимэ хэрэмтүүх байгаа юм. Тэрэ сапта ханаар хүрөөлөөтэй газарыа город өгдөг нэн.

Москва тухай анха түрүүшын дурсалганууд нима юм. Бишпхилэй, өмнөөгүй городон байгаа, ород гүрэнэй центр, манай Эхэ оройной гүрэн болоходог, өмнөөдэ юун туһалаа гөшбөг?

Москвагай хүгжэлтэй гол шалтаган хадаа төрөөнэй худалдаа наймаашай талар эхид газарга байһан ушар мүн юм гэжэ хуушамай историческа литература баялдаг. Нээрөөшье, Москва анха түрүүшын хойно нилээд өхө худалдааны тай худалдаа наймаашай центр байгаа юм. Гөбөшье, хуу баранине худалдаа наймаашай тайбарилжа болоһогүй. Москвагай хүгжэн ургаһанай ба хүсэжөөнэй гол шалтаган хадаа бүтэцтэй топтоһон историческа ушарбайдалай хүсөөр ород ардай хүгжэлтын центр боложэ үрөөн ушар мүн байгаа.

Киевск Русинь бутаран ханаһанай хүгжэр XIII зуунжэлөө өхидэ, гүрэн ахадуу аридууд — великорусск (хөхөөр), украинск ба белорусск аридууд — толгоо өхилэн байла. Москва бол бол хөлөөнэй, дөбсөөр газарай, экономическа ажайбайдалай, улад зөной психическө шөгжө түдхэвэй тогтууртай юрхын шөг байһанай үндэһэ нуури дээрэ велкорусска ардай түдхэлэн топтоһон шогтын центр болоһон байла.

Өмнөөнөө феодалые княжествонууд болон бутаршаһан оройной газар тэрэ үлдэ баруун зүгтөө, мүн зүүн зүгтөө сар ургэжэ гадалын дайсалта дөбөлгөдөг нэн. Баруун тосхонь немецкө феодалууд, литовско князинууд, польско корольнууд дөбөлгөдөг нэн, зүүн тосхонь Русь уруу монгол-татар дайлан абаһанай бүрэн сөрөгүдэ сумарэн ороко өрөө юм.

Хамагай түрүүшэ зах тазарууд эр каршин бүрэн сөрөгүдэ ахидогдог байгаа. Тинэ дөрөөнөө зах тазаруудай ирд зон ами бэсэ ба эд зөөрөө абархан тула үлэмжэ аюулгүй районууд руу зууһан өһотөг нэн.

XIII зуунжэлэй өхидэ Москва болбол гнмэ үлэмжэ аюулгүй район байгаа. Москва захмаар ород газарай захт мазар бүрөөн арид зөной сугларан дөбөг центр болоо нэн. Москвагай дэ-нээр газар дээр арад зөной сугларал-цаа тароһонэй зохид таармажатай экономическа ба географическа байдалынь улаһан байгаа.

Москва болбол түрүү нуури өвдхын үлөө хүрше княжествонуудараа, мүн мөмөнск, Новгород, Тверь, Рязань гэдэ мэтэ холын гороудундай талдгаралай дайн сөрөг дэхэ ушартай болоо нэн. ыэ тэмсэлөө Москвада амжалтагай бай-гаа юм, юб гөхөдэ Московско княжес-во дотор сугларан арад зон төрөөнэй шилэнуудые дэмжэдөг нэн.

Московско князюудай сэрэгэй амжал-тануудта, мүн монгол-татар дайлан абаг-агатай үрэн шадмар политика абуула-г байһаныхнь туһалһан байна. Мос-ковско князюуд тусхай сар болтор онгод-талар дайлан абаһаные газруу-аһуу байһые оролдоһон нэн. Энэ алд-аранай политикан асөөтэ Москва бо-лод татарнуудай сэхэ дөбөлгөө боуд-дальд княжествонуудта орхидоо түгү-үр бөө абарһан байха юм. Гөбөшье, татарнуудай нямэ сэхэ дө-бөлгөө болоо юм. 1237 оной Батын үрэг сөгөгүдэ Зүүн-Хойто Русьта дө-бөлгө ороод, ороудундай ондо он-о, халаһын отрудуудые бута сохһон хөдөө Москва тээшэ хүмрэн ороо нон-мэ мэдэжэ юм. Татарнууд болбол-дэ сонине — үбдһөө өхитээд, нилээ-д хибүүд хүмэр — хюуах, хүмэ мөмө-лринууд ба тусхонуудые нэн түймэр-өрд үйдхөөн ба өхө эд зөөр тэонн абаһан-йна гэжэ түүхэ башлал хөөржэ үг-дэг. Төд Москва төсөд бүйдхөөд, Ба-лн тэгшэ төндэ үлөөгүй нэн. Түрүү-төөр тэрэ салһаа Новгород тээшэ да-багдэ; улаһан урта зүг уруу шөгнэн-тоо нэн ха. XIII зуунжэлэй хөхтөхид-халта Москва шилдэг амгалан ажайнуу-д юм. Роговой Ойнон эвэлдэгүүдөөр-эе байһан чинарын төрөөлгө инээд

аюулгүй байдал хангадаг нэн. Жөшөөн, Иван Калитатай князь байхада, бүхэ оройой газар дээрэ агууеке амгалам тайбан байдал тогтоһон ба татарнууд төрөөнөө дайлахаа болоо нэн гэжэ түү-дэ бөлхөгтө тэмдэглэһэн байла юм.

Иван Калитатай аша-Дмитрий Ивано-вич — Московско княжествые аһана бү-хэжүүшье ба төрөөнөө тойруулан оро-дой газарнуудые нэгдхэжэ шадаһан байгаа, тингэжэ монгол-татарай, дар-дальтые усаджаха, Русинь бөө даһан-байдалые хангаха өрөөн зорилго төрөөн-дэ урдаа табыжа болоһон болоһон бай-ла.

1380 оной князь Дмитрий Донской Куликов поли дээрэ татар сэрөгүүдэе бута сохһон байла. Энэнь ород ардын татарнуудай дарлалтаһаа сүгөөлхын тү-лөө оролдохон анха түрүүшын үйдхэл мүн байһан юм. Куликовско ялалта бо-лод Московско княжествын нэрэ хүнды-э хөдөр үрөөн байла. Москва өмнөөнөө хойшоо ород ардай палиоһалца бөө-д даалги байдалай түлөө тэмсэлэй центр болоо нэн.

Монгол-татар дайлан абаһанай Моск-вагай төмсөөн хэрэгын шүрүн төмсөл өмнөөнөө хойшоо үшөө зууу жэл соо ур-галжөө нэн. Марксн хэлэһэн ёһоор «арадй дуря сөдхэһые доромжлоһон муушалажа ба шөг шүүһын хатажаа байһан», үзэн ямаар татар дарлалта гансал 1480 оной, агууеке князь III Иванай байхада, өсөөлөн унагаһанай байла. Тингэжэ Москва болбол монгол-татар дайлан абаһанай дараха гөшд нилэтые өмхидхөөн, ород ардай бөө даалги байдалаа аршалан хамгаал-хадань туһалһан байна. Оройой газарай хамгааламдаа ба ород гүрөнэй байгуу-дала дүргэһэн Москвагай энэ үүрчье болбол саашалдаа политическө центр бо-лон, оройой сөрөгүдэй национальн гү-рөнэй столица болоо бүхэжөөхэдэнь ту-һалһан байха юм.

Москвагай дайсанууд дараһан ушар тароһон гадалын политическө нэрэ хүнды хөдөр үрөөн байха юм. III Иванай үедэ Москва болбол Ливонтай, Польшотой, Швейцартай, Туринтай ба бу-сад европейскэ гүрөнүүдтэй дипломатич-ска харилсаа байгуулаа нэн. Москвада хари түрүүндэй элчн сайдууд бии болоо нэн. Москвагай сова байгуулькые үлэмжэ пала ба өдбө европейскэ захир-галда оролдог болоһон байла юм.

IV Иванай байхада Москва болбол Оройой нэгдөөм гүрөнэй столица болоо-нэн, энэ гүрэнэй феодалаа ханан бутаргалтын үлгөөлшүүдөө өсөрүлөөн тэмсэлые туһалһан байгаа. Хамагалтын асуудал IV Иванай үедһые эхин түрүү-шын асуудал байгаа юм. Москвадаа энэ үлгөө Золотой Ордын бутаран уша-һанай хүгжэр байгуулаһан Казань-ска ба Астраханска хаан түрэмтүүд ор-нон байгаа. Тэднээр болбол Москвада аюултай ба Волгоор абууландалаг худал-да наймаашайн харилсаануудта хаад-тодор хөдөг байла. Иван Грозный энэ амаргүй хуршварөө өсөрүлөөн дай-балжжэ заблаа юм.

1552 оной Казань, 1556 оной Астра-хань дайлан абаа нэн. Казанье илаһанайгаа дурасхал болгон IV Иван Москвада бүртэй Покровско собор (нүмэ) байгуулькы завирса юм. Тэрэн хөжөө-моо Василий Блаженскийн хүмэ гэжэ нэр-э абаа юм. Улаһан талмай дээрэ Кре-млин ханан шадар мүнөөшье байжа-байдаг энэ хүмэ оройой эрт урта салы-икуственны оһоо хайхан зүйжүүдтэй нэгэн мүн юм.

IV Иванай байхада, баруун зүгтэ Ли-вонско орештой (шаһанай эмхитэй) хөһөн ба үнн улаһан үрэлжэлһэн тэм-сэлэ Москва өхөдхөн үүртэ күүржэ нэн. Балтика даһин эрхшүүдөө өвдөн абаха зорилгы IV Иван шугалын шү-хэе национальн зорилго болгон талга-н, энэ зорилгы гүйсэтхэе абадг Москвагай саашалдаа хүгжэлтэ ба са-шаалдаа болбосорхоо туһаха өһотэй бай-гаа. Энэһинэ хожон Пётрхой Петр

бөөлүүлэ нэн. IV Иванай ба төрөөнэй үг залгамжа-лалтагай үедэ Москва улам бүхэжжэ байла. 1586 оной Москвадайн Пущина дорто ород мастер Андрей Чохов тегнэ бүгдөө мэрөөжэ хаан-пущка шудха-нэн, тэрэн мүнөөшье Кремль соо бай-даг. Тэрэн дээрэ нимэ бөлхөг хөд-өөтэй юм. «Энэ пущкые шөрм шуд-хааша Андрей Чохов хөө нэн. Энэһинэй шөгүдүүнэ 2400 пүүхэ».

Москва городой барыга хөдөн дүрхэр сахарин түгээтэйгөөр абууландалаг нэн, тингэжэ төрөөнэй үржэһэн ургалтын хилын хадаа хэрэгтэй болоһон зэргээр байгуулагдаг үнөөхи аршалан хам-гаалтын шугамууд мүн байгаа юм. XVII зуунжэлэй өхидэ Москва го-родой анха түрүүшын юрхын план зөхөөгөө нэн. Энэ план дээрнэ Кремль, Битый-город, Вешний город, Земляной го-род, Замоскворечье зураһалтай байдаг.

Сохом өнөл сагта Москва бүхэ Оройой гүрэнине шөгэ бүлмгараһанай — поль-ско ба шведск феодалууд — хамгаал-хан хэрэгые тогтойлоо юм.

Годуновый хаан байһан саг хадаа ган-сал сэрэгэй талаар түгүүртэй байгаа бөө, мүн оройной дотордо байдалай та-лаар өхөдхөн тогтууртай байгаа юм. Юрөөн үлэхөөтэй хургалог урһисагдй байһанай ушарууд тэрэ сагта юрэн-гүрэн боллоһон нэн. XVII зуунжэлэй эхидэ Улэхэлийн гшье илаһаа өхд-өөн байгаа. Борис Годунов үлэхөөлгө дайралдаһанта туһалхые оролдон, Кремль соо нилгэн хүдөөл-ршүүдөө өмхидхөө нэн. Тингэжэ Кремль дотор шөг, шу-луун палатанууд (ордонууд) барилдһан, Иван Великийн тон өхө колоһонин ба бусаад байһанууд байгуулаа юм. Энэ колоһонин (хэрөөлгөө) 46 1/2 сажан үндэр юм. Годунов хаан 10 млаган нүүд хүндэ тон томо хоһо шудхаха гэ-жэ захирла нэн, тэрэн хаан-хоһо гэ-жэ ороо абаа юм.

Ород гүрэнэй экономическа ба поли-тическө бэрхшөөлүүдөө польско па-лууд ашаһанай байха юм. Тэднээр хуурмаг Лжедмитрий гөшье дөбөлгөдөг бөөрээ Москвада шөг дөбөлгө хэжэ ороо нэн.

1605 оной хабар Борис Годунов гөтө-наа бараа нэн. Эмөөнэй хүгжэр улаһ-гүй урбача бюрнуудай дэмжэлгөөр Лжедмитрий гөшэ Москвада ороо юм. Тин польско интервенцидөө ба төд-нэй сэрөгүүдэ бии байһан хүлгэһэн-нөмөцтэй 11 харын засагалта өхидэ нэн. Москвагай арад зоп моральнэ (сэхэжэлгэ) ба өд хогһолой талаар өхдөөр-хөдхөө нэн.

Москвагайхилэй үрэн олоншптрн дур-аа гуталга үдэр бүри ургажэ байла. Юрөө алһаа өхдөөн удхалшартай ушарыне тэмдэглэгэ хөжө сохилгөтэй албан дорөөн аһаа Кремльдэ дөбөлгөн ороо нэн. Зугаһаа забанан Лжедмитрий барилдаа, агууһан байла. Төрөөнэй хүртые галһан бөөрээ үлг-өөрнэ пушпа һомолоод, Лжедмитрийн эрөөн зүг уруунь буудажалһан байха юм.

Гөбөшье, энэ эхи өмхитэй ардынтын-востанине гл түб бөмгүүд апаһан-байла, тэднэр Василий Шуйский гөшье хаан болгон сонсоо юм. Шуй-ский ба бөмгүүд болбол столыншгала-хамгаалгы өмхидхэжэ шалгаагүй нэн. Польско феодалууд түрүүшээр шөгэ хуурмагалгыне — II Лжедмитрий ха-ншине — үбжүүһэн б-дла, тэрэн 1606 оной болоһон востанине үдэ бөө абар-жа шадаһан «хан бн» гэжэ бөө тун-дэжлһан байгаа. Тэрэ хуурмагалгы өөрынгөө отрудугатай хамта Түшнэй го-шье тосхонь байралһан байла. Зөвн московскө бөмгүүд баалар бөлг абахы

эрмэлжлэн тула Шуйскийн хуурмагал-ша тосһа, мүн гөдөргөө урбан орожо байла юм. Арад тэдһине «түшниска шөлжон шийдхэгшэ» гэжэ нэрлэе нэн.

Москвагай байха тон хүндэ хүшэр байла. Түшнещүүд Коломныне хүрөөһөн бөөрээ Москвада талха тарыа абаһаха явдалые талдгүүшье нэн. Арад зон үлэхөөлгөн нэрбөгдөө. Шуйскийн өсөр-гүүһын хорто хэлсөөнүүд хойно хой-ноһон бии боложо байла. 1610 эндо тэрэ шэрөөһөн ушаһаһаад, монх бол-гоһон байла. Тингэжэ урбача бюр-нууд польско засагтай зарим нэгэ түлөө-лшдтэй хэлсэе хөһөн байла. 1610 оной ман Москва уруу польско ба немецк отрудууд тусгаар оруулаһан байла.

Нижегородоо ардай сэрэгтэ зуураһ-нильн орожо байһан партизанска хүд-өөнэй ба ардай сэрэгтэй отрудудай үндэһэ нуури дээрэ өхөдхөн ород сэрэг байгуулаһан байла. 1612 оной сентябрь — октябрь соо тэрэ сэрэгтэй Москва шаһар сугларһан байла. 1612 оной ок-тябрьн 26-ай үдэр улца гудажын тон алтуу байдаланай нүүдөөр польско па-лууд Москвада наймаһан юм. Харин бүлмгараһанай шаһан илаһалдаа зор-нуула, хөжөөмль Крсна шадар дээрэ нимэ бөлхөгтэй паматикн байгуулагда-һэн байха юм: «Пражанин Минянь ба князь Пожарский — хайхаман хүгжөөн-Росси».

XVIII зуунжэлэй өхидэ ород орон-эй, тэрэ зура мүн Москвагай, ажабайдал-саһэн хуулаһанууд болоһон байха юм. Модөөн ёһоор, 1703 оной шөгдөхи Петр Персбург городой нуури табилан байгаа. 1711 оной энэ шөгэ городын Российска гүрэнэй столица тэжэ хуулар баталга-һан байла. Энэһинэ хойшо Москвань-стөй ба гэжэ тоолодохо болоо нэн, тингэжэ өөрынгөө политическэ уда-һан үлгөө гөжөөгүй юм.

XVII зуунжэлэй нүүд баһаа өхидэ, илаһаа XVIII зуунжэл соо, Москвагай экономическа ухаһанар өхөдхөн бай-ха юм, өмөөгөөрнэ эд тэрэ бүхын тайбар-илдаха өһотэй. XVII зуунжэл соо би-шпханай өмгөр рыноруд нилээжэ, цага-дальд «хөхөөрскиска рынок бии болоо юм гэжэ В. И. Ленин олсоһон тэмдэглэһэн-байха юм. Тухэлжэн тогтоһон байгаа бн-рооссийска рыногэй цэнтр Москва байгаа.

Москва хадаа худалдаа наймаашай-город болон хүгжээр байха зуураа мүн бии болон хүгжэжэ байһан ажа-байдалын центр болоосоо нэн. XIX зуунжэлэй өхидэ капиталистическө нилгэн мануфактурууд түргөөр урһан-хүгжэжэ заблаа юм, тэндэнь хүлгэһэн-улаһууд худалдаг нэн. Энэһинэй хажуу-таар город шадарай үрэн дархашуудай (ремесленнэ) үйлдэбери өхөөр хүгжэл-һэн байха юм. Энэ бүгдэлэе Москвагай экономическа ба политическэ талаараа урхадхэгшэ таармажатай ушарбайдал бн-болгоо гөшөө.

Россин өсөрхөлнө аһшнууд — кре-постинь помещикуд ба кулеци — ажал-шын өмчлөөн хайра гамгүйгөөр мүд-жэдэг нэн. Крепостной ёһоной эмх гү-рүүдүһаа, феодалаа дарлалтаһаа дурас-гутаһан посалд улаһууд, тэрэ зуураа мүн бармагууд, нэгтэй беш үрэн востани-долог байһан юм.

Москвагай үлгөшүүтэй тарыаһалтай хүрөөһөн хайһан хандалаг байла, тарыаһалтай хүрөөһөнэй анха түрүүшын ураргалгыя Иван Болотников байгаа нэн. Ажлалта олоншгө Степан Разинга эмгө хайһан хандалаг байла. Москвагай ажалла арад зоп гарлаһалай хайһан шөгэ удирдлага Кисельев Пугачевы тэһэ ялан хүдхөө байла юм. Емельян Пугачев Москва, тэрэн өмхөдө шийдөөгүй, харин Дон уруу,

улаһан даһин Волга тээшэ өмхөдөө өсөхөн стратегическа адуу хөһөн бай-гаа. Үлэмжэ өсөхөгшэй ба түмэлтэй москөөскө арад зөной туһаламжа абаагүй дээрнэ Емельян Пугачев таармажатай стратегическө ушарбайдала орохолоороо дилдһөө нэн. Тэрэ болбол дээрнүүдэй шөлшнэ болон 1775 ондо Москвада асаргаһад, Болото гэжэ газарта сар-залалдаа нэн. Тэрэ үелн хүнэй бөлһөн ёһоор, энэ саазаалта дөрмөнүүдэй бодото-бяр мүн байһан байгаа. Тэрэ зуураа Пугачевые саазаалта хадаа Москвагай ажаһалдай ухаһаа өхөдхөн нүлөө үзүл-һөн байха юм.

Москвагай Үнөөдөө столица бөлгө байһанһые наа, төрөөнэй өхөдхөн поли-тическэ, экономическа ба сэрэгтэй гүрө-1812 оной эсгэе оромоо хамгаалын үдэ, Наволоной дөбөлгөн оролдын үдэ, илангата элээр үзөгөө нэн.

Шөгө материалнуудые үндэһэлжэ, мүнөө баримталайгаар баталан элрүү-һаной ёһоор, Кутузов болбол Наволоной төмсөлэй юрхын стратегическэ тү-сөөй шөгө зүйл болгон, армитийн хамта сухарилһан москөөскө арад зон-до али болохоо юмээс хуу бөөрөөр абагы, дайсагда юуһе бу ордыгтэ, Москвагай модон барилгашуудые галгал-ты, тингэжэ дайсаһан москвада байр-халы бэрхэтэй болотгы гэжэ заабар-уһан байха юм. Арад зон өөрөө, өршөгөө үүдхөөр, эд зөөрөө ганман-дүй, Москвагай гэрнүүдөө галдажа ороо юм.

Хуулаһанһаа Бромлинн гүлхюуртөй-гөөр Москва намда хүгдөжэ гэжэ Наво-лоной дөм хуульгөө нэн, — гэжэ агууеке поэт Пушкин бөлһөн байха юм. Фран-цуска император Москвагай арад зөной сөмөөнө хуураһые дөм хүлгээ юм. Сепятрийн 3-ай үлгөөгүүр Москваз ороходоо, французуд нуушгөтэй хоолой-город хараа нэн. Наволоной Кремль соо байрлаа юм, төд түрүүшнээ һули-городые шалжа байһан далай үрчэн гал түймөрэй туһаһаа һөршөө нэн. Гэрнүүд, ой модон, паршууд — хуу-шалажа байла. Тэрөөнө үнэн гол шатажа байһан шонти үзөгдөө: тэрэ өнгөһонууд, хүгжөөлүүд галдаһан байгаа.

Энэ бүлмгараһанай Москвада байһые тон бэрхэтэй болодо, дайсаные шалсадаа бута сохилхын бэлэн боложо-үгөө нэн. Москвае тойроод, ойнууд ба-шаһанууд соогуур, түрэл городоо орхин ошонгон москөөгайид тэмсэлээ үргэжэ-адууһэн байла. Тэднэр партизанска отрудуудые байгуулажа, Л. Н. Толстойн хэлэһэн ёһоор, Наволоһинэ өсөөлнэ бута сохилхын, регуларнэ армидэ туһалһан, ардай дайһай үнөөхи ший-дэм баржа ороһон байгаа.

XIX зуунжэл соо манай ород дотор революционнө тэмсэлдэ турбан үелн улаһууд: түрүүшээр декабристүүд ба Герцен түрүүтэй дворянска революцио-нионерүүд, XIX зуунжэлэй тэн багалар Чернышевский түрүүтэй революционнө демократууд-разночинцууд, тингэжэ XIX зуунжэлэй һүүи тээшэ пролетарска ре-волюционерүүд, аһантаринь Ленин, Сталинэй байгууһан большевистическө парти соо шөгдөһэн, хүдөөлөршад оло-ниитгөөжэ тэмсэн болоо нэн.

XIX зуунжэлэй турша соо Москва болон революционнө хүдөөлөөшье яһада өхө үүрэг үүрэдэг нэн. Герцен болбол өөрынгөө «Унгарын саг ба һанал бо-лотууд» гэжэ бөлхөгтэ соо тон һэшин тэмдэглэһүүдөө өрөө нэн, тингэжэ декабристүүдөө саазаһан ушар хадаа минн дурасхөлэй үлгүүшөө һойрые өсөөлөн нэгдэжэ нэн гэжэ төрөн соогоо хөөрөөн байха юм. 1826 оной июлин 12-ой үдэр Кремлин тэндхи галмай дээрэ хэвнэй бүлгөөртэ ба тус востанине дараһан ушага зорюуһан мүнгал боложо байхада, Герцен өөрынгөө нүхэр Оларевтой хамта декабристүүдэй замаар абаха гэжэ анха түрүүшнээ таныгарин үгөөһөн байгаа. Энэһинэй һүү-дээ үлгүүтэй Герцен Оларев хоёр Ворожьскы хада дээрэ: революционнө

гүрты өрхихөгүднэ, сүйөөлөгтнэ тэрэ тэмсэлые ами паванайгаа өсө хөжөөн ургэжээдуулаһон гэһэн — хоёртой гарилгаа үгөө нэн. Агууеке поэт Пушкин өөрынгөө өрөд хадаа найһаа Москвада үшгөргөө юм. Москвада, Пушкин өөрынгөө бөлхөгтэ эльгөөжэ, москөөскө дээр түрүүшнээр дамжуулан, тэдһинэ нүхэр абаа юм. Москвадайн өгөөнө хүдөөлөөшье Грибоедов өхөдхөн үзүуһэн байла. Тэрөөнэй «Улаһон болоһон хоһоһол гэжэ зөхөөлөн дамжан тарһан байгаа нэн.

XIX зуунжэлэй 30-40-ий өдөр революционнө олоншгын шөг Москвадо үшгөрөөт өсөхөн дээрнүүд нэн, Чернышевскийн ба реллөөбай идеалуудые дэмжөөн үзүуһэн байла. Тэрөөнэй «Улаһон болоһон хоһоһол гэжэ зөхөөлөн дамжан тарһан байгаа нэн.

70-аад онуудһаа өхидэ, Минин томо ажайлбарын хүгжэхэдэ, революционнө тэмсэлэй арена дээрэ нэн анги — пролетариат — галдажа өрөө нэн. Пролетариат бии болохолоор, шөгүшье гала 1885 оной Морсөөскө станица хүлүүдөө, Москвада революционнө байрлалын төһөөнүүд, Москвада, илангата 90-аад онууд, фабрика индустри улам урһан гүрэн нэн. Ситтөө Москва гэжэ алдаршуй буд хөжөөлөгшн предпринимүүдэй жууагар томо металлургическа пред-приятиуд хүгжэжэ өхидэ нэн. Байн Москвадо пролетариат өөрынгөө дөм хуульгөөһэн революционнө дөбөлгөөнүүд дээрнүүд боллоо юм. Түрүүшээр пролетариат марксистска парти гүрэн улаһан революционнө социал-демократическэ эмхитүүд бии болоо нэн. Энэ кружоһуһаа 1892 оной, яһаа 1893 оной анха түрүүшын нэгдэжэ Москвадо союзай эхин тобиһжаа үүрчэ нэн. Тус тус социал-демократич-кэ кружоһуудай Москөөскө хүдөөлөөшье союз болон нэгдэжэ Ленинэй өрөөн хүлүүд болоо нэн. Ленин болон И-ванвад 1894 оной январь соо өрөө-нөө юм.

Ленинэй Москвада байһан ушар ба-р дөбөлгөнө һуураһанай (В. П. Ворон-ков) эсэрчүүсүн хөһөөн, тохойрой бай-далаа Ленин үлгөөжэ Москвадо оройой дөрөөн демократическа өмхтн байгуу-лаһанай шийдөөлөгшөөн аһантаринь тэмдэг боложо үгөө нэн.

Сохом өнөл сагта хойшо хүрөөлөг-шөөн түрүү өлөмөншүүд революцио-нистнө тэмсэлэй харгы замда ороо нэн. Хөжөөмль Ленинэй хураһад, рево-люционнө марксистска даһаһид, Москөөскө пролетариат байгуулаа нэн. Тин пролетарска революционерүүд гл каринууд хүмүүжэн тэрэн юм. Кадрнуудыа түрүүшын ород револю-ционнэ үдэ үлгүүшьяа, 1905 оной ка-брь соо Москөөскө элсэһэтэ востани-эмхилхөөжэ хабаалһаа нэн.

Москөөскө пролетариат дайһаа шаһартай заншаһууд бүүд оройой дай-мөршад олоншгын революционнө өр-игөөр урмашуула нэн гэжэ Владимир Ильич Ленин заабарилһан хөһөөн бай-н. 1917 оной февралда, ханга халгай улаһааһаа, мүн тэрэ оной сентябрь соо, 30 жэл өнһөөнэ дээрэ Агууеке Октябрьска социалистич-кэ революциһн изаһада, москөөскө элсэ-востанин хүй дүрлөлүүд хуу бн харлаа абаһан байха юм.

Тинэ хадаа, Москва болбол өөрынгө бүхы историческа ажайбайдал соо тэр доо манай Эхэ оройой эрөөн бай-гөөшье. Мүнөө, төрөөнэй 800 жэлэй да-байһан болоод байхада, Ленин — Сталин партиан удирдалта дор манай өрө-дотр социализмын бүхэргэхэй-нөөчө-ческа изаһагар оройлодог байһан төр-шөй агууеке историческа замые өсөөн арад болбол инаг дурлаһагаар ба һө-дөгтөйгөөр ухаһаада оруулан ханана.



Москва. Дангауровска слобода. Дангауровска слобода болбол XIX зуунжэлэй арбаад жөжө модон гэрнүүд байжа төрөөн соо тус заводой хуулам ринд байра даа бөлхөг үдэгтүүд сэлэй. 1920-30-годоһые хойшо Владимирска шөшөө гойрон байгуулаһан хөдөн олон өхө гөхөөтүүдэй хууламшүүдэй байха төмө гүрүүдэ снхн сурһанууд бии болоһон хөдөөнө хадаха урхан Дангауровскон Байсеров котельня заводые гойрон бии болоһон юм. Тинхэ сагта нэгэ хада онуудта өнө слободаа дууван задалдажа, төрөөн орондо советскэ засаг тогтомо таатай зохид шулуун гэрнүүд барилдг байһан байла. Тэндэ гэр байгууһаа бүүдэ хууламшүүд бии болоһон хөдөөнө хадаха урхан Дангауровскон Байсеров котельня заводые гойрон бии болоһон юм. Тинхэ сагта нэгэ хада онуудта өнө слободаа дууван задалдажа, төрөөн орондо советскэ засаг тогтомо таатай зохид шулуун гэрнүүд барилдг байһан байла. Тэндэ гэр байгууһаа бүүдэ хууламшүүд бии болоһон хөдөөнө хадаха урхан Дангауровскон Байсеров котельня заводые гойрон бии болоһон юм. Тинхэ сагта нэгэ хада онуудта өнө слободаа дууван задалдажа, төрөөн орондо советскэ засаг тогтомо таатай зохид шулуун гэрнүүд барилдг байһан байла. Тэндэ гэр байгууһаа бүүдэ хууламшүүд бии болоһон хөдөөнө хадаха урхан Дангауровскон Байсеров котельня заводые гойрон бии болоһон юм. Тинхэ сагта нэг

